

smerovanie socialistickej spoločnosti k väčšej sociálnej homogenite.

Na záver treba vyzdvihnúť cieľavedomé autorovo úsilie — napriek užšie zvolenej téme — upozorniť na viaceré otvorené (resp. diskutabilné) problémy v teórii spoločenského vedomia vôbec, prezentovať na základe dôkladnej znalosti rozsiahlej pramennej literatúry rozdielne prístupy a riešenia tak kľúčových, ako aj niektorých parciálnych otázok, v konfrontácii rozličných stanovísk hľadať optimálnej-

šiu cestu riešenia nastolených problémov. Je zrejmé, že autorovo kritické konštatovanie, že dnes v ZSSR zjavne prevláda skúmanie individuálneho a skupinového (kolektívneho), a nie spoločenského vedomia — vedomia veľkých pospolitostí ľudí, platí v plnom rozsahu aj pre našu filozofickú produkciu. Monografia A. K. Uledova prináša viac podnetov pre našich filozofov aj sociológov už tým, že inšpiruje k dialógu.

Raisa Kopsová

DIALEKTIKA OSOBNOSTI A INDIVIDUALITY

I. I. REZVICKIJ: Ličnosť, individualnosť, občestvo. IPL, Moskva 1984, 141 s.

Monografia I. I. Rezvického, ktorá vyšla pod uvedeným názvom, tematicky nadväzuje okruhom skúmaných problémov na doterajšie autorove publikované práce. Zaoberá sa v nej problémami ako sú pojem, podstata a hranice individuality a individualizácie, akú úlohu zohráva individualizácia, individuálny prístup v sociálnom poznaní a riadení, v akom vzťahu je navzájom individuálne a sociálne v živote človeka, akú úlohu zohráva socializácia a individualizácia pri formovaní a rozvoji osobnosti, ako sa prejavuje dialektika individuálneho a sociálneho v jednotlivých sférach spoločenského života, v praxi, vo vede, umení, morálke atď. Keď I. I. Rezvickij odpovedá na tieto málo prebádané otázky, zároveň objasňuje najzávažnejšie tézy marxisticko-leninskej vedy o človeku a spoločnosti, ktoré majú principiálny význam v podmienkach zdokonaľovania rozvinutého socializmu. Ako sám autor zdôrazňuje, aktuálnosť problematiky individuality v súčasnosti je spojená s objektívnymi tendenciami historického rozvoja, ktoré zahrnujú vlastnú podstatu človeka (s. 3).

V posledných desaťročiach sa v sovietskej literatúre, a taktiež v literatúre ostatných socialistických krajín, objavili publikácie, ktoré sa vo väčšej či menšej miere zaoberajú filozofickým aspektom individuality. Zo sovietskych autorov sú známe práce V. P. Tugarinova, G. M. Gaka, B. G. Ananieva, E. A. Klimova, M. Ja. Kornejeva, A. G. Myslivčenko, M. S. Kavana, L. P. Bujevej, V. A. Jadova, G. L. Smirnova, A. N. Krasina, O. N. Krutovovej, K. A. Abuľchanovovej-Slavskej a i.

Problematika individualizácie ako samostatná filozofická problematika nebola doteraz samostatne rozpracovaná.

V tejto knihe sú ďalej rozvinuté autorove myšlienky obsiahnuté už v práci *Filosofskije osnovy teorii individualnosti*, ILU, Leningrad 1973. Recenzovaná práca je venovaná predovšetkým teoreticko-metodologickým otázkam, sociálno-filozofickej problematike individualizácie.

Tak ako aj vo svojej predchádzajúcej práci autor v úvode svojej knihy rozoberá problematiku individualizácie, a to z hľadiska jej historické-

ho vývoja a významových posunov obsahu tohto pojmu. Individualizácia je zároveň predmetom prvej kapitoly, v ktorej okrem pojmu individualizácia objasňuje autor pojem individuálnosť, jeho podstatu a hranice jeho vymedzenia, aplikovateľnosti. Prednosťou tejto práce je, že autor sa neobmedzuje len na deskripciu, ale analyzuje rôzne názory na túto problematiku.

Niektorí autori ako napr. Gak, Tugarinov a iní, keď sa pokúšajú definovať individualitu, vychádzajú z jednotlivých príznakov ako je napr. jedinečnosť, neopakovateľnosť. Takéto definície sú síce nevyhnutné, nakoľko nám dovoľujú objasniť vlastnosti individuality; každá z nich môže byť správna v konkrétnych podmienkach, no samotné sú iba čiastočnou definíciou, charakterizujúcou individualitu iba z jedného zorného uhla. Takéto definície nám neumožňujú objasniť celostnú štruktúru individuality, objasniť všeobecný mechanizmus jej fungovania, určiť jej miesto v štruktúre širšieho systému, ktorého je súčasťou.

Autor si určil za cieľ definovať individualitu tak, aby vyjadrovala celostnú charakteristiku, neformálne zo všeobecného samostatných pojmov a zároveň vyjadrovala podstatu tohto fenoménu. Podstata individuality je totiž úzko spojená s celostnou predstavou o indivíduu chápanom v jednote všetkých jeho vlastností a príznakov.

I. I. Rezvickij skúma individualitu ako celostný systém, ktorý zahŕňa:

1. spoločné črty, ktoré sú vlastné indivíduu, ako predstaviteľovi určitého biologického druhu a ľudského spoločenstva;

2. osobitné príznaky, ktoré sú preň typické ako člena určitej spoločensko-ekonomickej formácie;

3. jednotlivé príznaky podmienené špecifikou jeho biologickej organizácie a sociálneho mikroprostredia.

Ľudské vlastnosti, ktoré sa chá-

pu vo vnútornej vzájomnej súvislosti a celostnosti, tvoria individualitu človeka. Preto pod pojmom individualita autor chápe integrálny pojem, ktorý vyjadruje osobitnú formu bytia indivídua, v rámci ktorého disponuje vnútornou celostnosťou a relatívnou samostatnosťou, čo mu poskytuje možnosť aktívne (tvorivo) a svojráznym spôsobom sa prejavíť v okolitom svete podľa svojich daností a schopností a v súlade so spoločenskými potrebami (s. 38). Ako individualita je človek autonómny a neopakovateľným subjektom vedomia a činnosti, schopným sebaurčenia, sebaregulovania a sebazdokonaľovania v podmienkach spoločnosti.

Autor upriamuje svoju pozornosť na ten fakt, že individualita je v súčasnosti objektom bádania nielen filozofie, ale aj ďalších vedných odborov, aj keď, ako správne zdôrazňuje Rezvickij, len za pomoci filozofického prístupu môžeme dôjsť k všeobecnej definícii individuality ako celostného fenoménu (s. 38).

Keď autor skúma pojem individuality a pojem individualizácie, zdôrazňuje, že tieto dva pojmy sú si blízke, no nie identické. Pojem individualita charakterizuje individualitu ako takú (v statickom zmysle), pojem individualizácia charakterizuje individualitu ako proces (v dynamickom zmysle), keď vyjadruje zákonitosti jej formovania, prejavu a rozvoja.

Niektorí autori veľmi často spájajú individualizáciu s rozvojom schopností a talentu človeka, niekedy ich dokonca aj stotožňujú. Autor poukazuje na nepresnosť a neúplnosť týchto názorov dokazujúc, že individualizácia ako jedna z foriem bytia indivídua zahŕňa jednak procesy formovania a rozvoja individuality a taktiež procesy jej sebarealizácie vo vonkajšom svete. Týmto spôsobom vyjasnenie základných črtí individualizácie je neoddeliteľne späté s analýzou vzájomných

vzťahov medzi individuom a okolitým prostredím, spoločnosťou. Preto autor skúma individualizáciu prostredníctvom pojmov diferenciácia, integrácia, centralizácia, špecifikácia, automatizácia, seberealizácia, poukazujúc na to, že len na základe takýchto východísk skúmania môžeme hovoriť celkovo o individualizácii ako o zákonitom faktore, ktorý bol pripravený celým vývojom histórie ľudstva. Individualizáciu definuje ako súhrn elementov, procesov, tendencií, ktoré vytvárajú osobitnú formu existencie javov objektívneho sveta, osobitnú úroveň jeho bytia [s. 49]. Pri vyjadrení určitých zákonitostí existencie materiálnej skutočnosti vystupuje individualizácia ako známy filozofický princíp, ktorý má ontologický a zároveň gnozeologický význam a praktický zmysel.

V ontologickom zmysle je individualizácia takou osobitnou formou bytia, prostredníctvom ktorej sa nielen určuje existencia objektívneho sveta, ale sa aj rozvíja príroda a spoločnosť, uskutočňuje sa formovanie a rozvoj osobnosti. Vyjadruje smer rozvoja, ukazuje tendencie pohybu hmoty od jeho abstraktne-všeobecného stavu ku konkrétnym formám bytia. Význam princípu individualizácie nachádza autor v tom, že dovoľuje „vidieť v individualizácii mechanizmus prechodu od možnosti ku skutočnosti, od podstaty k existencii“ [s. 71].

Pri skúmaní gnozeologického významu princípu individualizácie si Rezvickij podrobne všima poznávaciu funkciu tohto princípu:

1. Tento princíp je jedným zo spôsobov poznania, ktoré tvorí osobitnú gnozeologickú formu chápania sveta;

2. špecifikuje systémový prístup k analýze skutočností, keď rozširuje naše poznatky o jeho kvalitatívnej rôznorodosti;

3. je jednou z metód odhalenia podstaty javov;

4. dovoľuje nám upresniť otázku subjektu poznávacej činnosti.

V ďalšej časti knihy venuje autor opätovne hlavnú pozornosť otázkam človeka ako biologického a sociálneho fenoménu, a taktiež otázkam typizácie. Zaoberá sa vplyvom rozličných historických typov spoločnosti na sociálny status, funkcie a úlohy človeka, otázkou, ako sa jedny a tie isté spoločenské vzťahy prejavujú u jednotlivého individua v závislosti od rozličných spôsobov jeho bytia v spoločnosti, aké mechanizmy tvoria základ jeho sociálnej aktivity. Svoje názory konfrontuje s niektorými autormi v otázke vedeckej tvorivosti ako otázky syntézy individuálneho a kolektívneho, pričom správne kritizuje metodologický individualizmus a jeho predstaviteľov.

Popri filozofických otázkach venuje autor knihy veľa pozornosti aj praktickej stránke princípu individualizácie, ktorý vystupuje v úlohe dôležitého organizačného východiska v oblasti sociálneho riadenia, vzdelávania, plánovania, ideologickej a politicko-výchovnej práce, vo výbere a rozmiestňovaní kádrov vo všetkých oblastiach spoločenského života.

Práca je napísaná s veľkou filozofickou erudíciou, aj keď sa nám zdá, že niektoré otázky si vyžadujú upresnenie a hlbšie rozpracovanie. Jednou z týchto otázok je upresnenie vnútornej štruktúry individualizácie [s. 39—49]. Hoci je v texte niekoľko nepresných formulácií a niektoré otázky si vyžadujú ďalšie rozpracovanie, práca jednoznačne vychádza z dialektického materializmu.

Monografiu I. I. Rezvického treba hodnotiť ako ďalší podnetný príspevok autora k tejto problematike. Môžeme povedať, že to, čo bolo iba načrtnuté v jeho predchádzajúcej práci, našlo v tejto monografii svoje teoreticko-metodologické a praktické rozpracovanie. *Cenka Nováková*